

Yazılımın Neden Sahibi Olmamalıdır?

Yazan:
Richard M. Stallman
<rms (at) gnu.org>

Çeviren:
Emre "FZ" Sevinç
<fz (at) ileriseviye.org>

Hazırlayan:
Deniz Akkuş
<deniz (at) belgeler.org>

Şubat 2003

Özet

Makalenin özgün sürümünü <http://www.gnu.org/philosophy/why-free.html> adresinde bulabilirsiniz.

Sayısal bilgi teknolojisi, bilginin güncellenmesini ve kopyalanmasını kolaylaştırarak insanlığa katkıda bulunmaktadır. Bilgisayarlar bu işlemleri hepimiz için daha kolay hale getirmeyi vaad etmektedirler.

Bu kolaylaştırma, herkes tarafından istenmemektedir. Telif hakları sistemi bilgisayar yazılımlarının birer "sahibi" olmasını getirmekte, ve bu 'sahipler'in çoğu, ilgili yazılımların potansiyel faydalarını kamu ile paylaşmak istememektedirler. Kullandığımız yazılımların yalnızca kendileri tarafından kopyalanabilir ve değiştirilebilir olmasını istemektedirler.

Telif hakları sistemi matbaa ile eşzamanlı gelişmiştir — yani kopyalamaya seri üretimi getiren teknoloji ile. Telif hakları sistemi bu teknoloji ile uyum içindeydi çünkü burada söz konusu olan sadece seri ve yüksek hacimli üretim yapabilecek kopyalayıcıların kısıtlanmasıydı. Bu sistem, kitap okurlarının özgürlüğünü kısıtlamıyordu. Baskı makinasına sahip olmayan sıradan bir okur, kitabını ancak kalem ve mürekkep kullanarak kopyalayabilirdi ve bunun için çok az okur suçlanmıştı.

Sayısal teknoloji matbaaya göre çok daha esnektir: bilgi bir kez sayısal hale sokulduktan sonra kolayca kopyalanarak başkaları ile paylaşılabilir. İşte tam da bu esneklik telif hakları sistemi ile uyumsuzluğa yol açar. Günümüzde yazılım telif haklarının uygulanması için giderek artan şiddette tedbirlerin alınmasına da bu uyumsuzluk yol açmaktadır. Yazılım Yayıncıları Birliği'nin (Software Publishers Association – SPA) şu dört uygulamasına bakalım:

- Arkadaşınıza yardım etme amacıyla dahi olsa yazılım sahiplerine itaat etmemenin yanlış olduğunu vurgulayan yoğun propaganda.
- İş ya da okul arkadaşlarını gizlice şikayet edecek ispiyoncularla işbirliğine gidilmesi.
- İşyerlerine ve okullara (genellikle polis yardımı ile) yapılan baskınlar ve insanlardan kanun dışı kopyalama yapımadıklarına dair kanıt istenmesi.
- MIT'den David LaMacchia gibi kişilerin, bırakın yazılım kopyalamayı (herhangi bir şey kopyaladığı yoktu), sadece kopyalama cihazlarını açıkta bırakmaları ve bunların kullanımını sansürlemedikleri gerekçeleri ile resmen suçlanmaları (ABD devleti tarafından, SPA'nın talebi üzerine).

Bu uygulamalar, her kopyalama makinasının başında izinsiz kopyalamayı engellemek üzere bir görevli bulunan ve vatandaşlarının bilgiyi gizlice kopyalayıp el altından 'samizdat' olarak dağıtmak zorunda kaldığı eski Sovyetler Birliği'ndeki uygulamaları andırmaktadır. Elbette aralarında fark var: Sovyetler Birliği'ndeki bu uygulamaların amacı politik idi, ABD'de ise asıl amaç kârdır. Ancak bizi etkileyen amaçlar değil eylemlerdir. Her ne sebeple olursa olsun bilgi paylaşımının engellenmek istenmesi benzer yöntemlere ve sert uygulamalara yol açmaktadır.

Yazılım sahipleri bilgiyi kullanma hakkımızı kontrol etmek için pek çok metod kullanmaktadır:

Terim karmaşası yaratmak

Sahipler, 'korsanlık' ve 'hırsızlık' gibi kötü çağrışımlı sözcüklerin yanı sıra 'fikri mülkiyet' ve 'zarar' gibi hukuki terimleri kullanarak kamuoyuna belirli bir düşünce şeklini dayatmaya çalışmaktadırlar — programlar ile fiziksel nesnelerin mukayese edilebilir olduğu fikri.

Fiziksel nesnelerin mülkiyetine dair fikir ve içgüdülerimiz, bu nesnelerin sahibinin elinden alınmalarının doğru bir şey olup olmadığı üzerine kuruludur. Bir şeyin kopyalanmasına birebir uygulanamaz. Yine de yazılım sahipleri birebir aynı mülkiyet kavramlarını uygulamamızı istemektedirler.

Abartma

Sahipler, kullanıcılar programları izinsiz olarak kopyaladıklarında 'zarar' gördüklerini veya 'ekonomik kayba' uğradıklarını belirtmektedirler. Ancak kopyalama yazılım sahibi üzerinde doğrudan bir etkiye yol açmaz ve kimseye zarar vermez. Yazılım sahibi, ancak yazılım için para ödeyecek bir kullanıcı bunun yerine kopyalamayı tercih ederse bir kayba uğrayabilir.

Biraz düşünersek görürüz ki çoğu kişi kopyaladığı şeyi para karşılığı satın alacak değildir. Buna rağmen yazılım sahipleri sanki herkes bir kopyayı satın alacakmış gibi 'kayıp'larını hesaplarlar. Buna en nazik ifade ile abartmak denir.

Kanun

Yazılım sahipleri sık sık kanunların mevcut durumundan ve bizi tehdit etmek için kullanabilecekleri cezalardan bahsederler. Bu yaklaşım, içinde günümüz yasalarının sorgulanamaz bir ahlak öğretisi olduğu düşüncesini barındırır — aynı zamanda da söz konusu cezaları (hiç kimsenin varlıklarından sorumlu olmadığı) doğa yasaları olarak kabul etmemiz beklenir.

Bu ikna etme yöntemi eleştirel düşünceye fazla dayanamaz, alışılmış düşünsel pratikleri kuvvetlendirmeye yöneliktir.

Kanunların haklı/haksız ayrımı getirmede aşıktır. Her Amerikalı hatırlamalıdır ki 40 yıl önce pek çok eyalette bir zencinin otobüsün ön kısmında oturması kanunen yasak idi ancak bunun haklı olduğunu ancak ırkçılar iddia edebilir.

Doğal haklar

Yazılımcılar genellikle yazdıkları programlar ile aralarında özel bir bağ bulunduğunu ve bu sebepten dolayı programla ilgili istek ve çıkarlarının geriye kalan herkesinkinden — yani dünyanın geriye kalanı — daha önemli olduğunu savunurlar. (Genellikle yazılımın kopyalama hakkına sahip olan yazarı değil, bir şirkettir, ancak bu noktayı görmezden gelmemiz beklenir.)

Bu iddiayı bir etik aksiyomu olarak sunanlara — yazar sizden daha önemlidir aksiyomu — kendim de kayda değer bir yazılım geliştirici olarak ancak şunu söyleyebilirim: Bu iddia saçmadır.

Ancak insanlar bu doğal haklara dair iddiaları iki sebepten ötürü mantıklı bulmaya eğilimlidir.

- Birinci sebep fiziksel nesnelere benzetme eğilimidir. Ben spagetti pişirdiğimde bunu bir başkası yerse itiraz ederim çünkü öyle bir durumda ben yiyemem. Karşımdakinin eylemi ona fayda sağladığı ölçüde bana zarar verir; içimizden sadece biri spagetti yiyebilir, o halde soru şudur: kim? Aramızdaki en küçük bir ayrım dahi etik dengenin değişmesini getirir.

Yukarıdaki durumdan farklı olarak benim yazdığım bir programı çalıştırmanız ya da değiştirmeniz sizi doğrudan etkilerken beni ancak dolaylı yoldan etkiler.

Bir arkadaşınıza bir kopya verip vermemeniz benden çok sizi ve arkadaşınızı ilgilendirir. Size bunları yapmamanızı dikte edecek güce sahip olmamalıyım.

Hiç kimse olmamalı.

- İkinci sebep ise yazarların doğal hakları olması gerektiği kuramının, toplumumuzun kabul edilmiş ve sorgulanamaz bir geleneği olarak insanlara anlatılmış olmasıdır.

Tarihi açıdan bakarsak tam tersi durumun söz konusu olduğunu görürüz. ABD Anayasası oluşturulurken yazarların doğal haklara sahip oldukları fikri öne sürülmüş fakat kesin ve net şekilde reddedilmişti. İşte bundan ötürü ABD Anayasası telif hakları sistemine 'izin verir' ancak bunu 'şart koşmaz'. Telif hakkının geçici olmak zorunda olduğunun belirtilmesinin sebebi de zaten budur. Yine ABD Anayasa'sında telif hakkının amacının yazarı ödüllendirmek değil, gelişmeyi teşvik etmek olduğu belirtilmiştir. Telif hakkı kısmen yazarı ve daha fazla da yayıncıları ödüllendirir ancak bu ödüllendirmenin amacı davranış değişikliğini sağlamaktır.

Toplumumuzun asıl geleneği telif hakkının kamunun doğal haklarına tecavüz ettiği yönündedir ve telif hakkına ancak uzun vadeli kamu yararı yüzünden izin verilmektedir.

Ekonomi

Yazılımların sahipli olması gerektiği iddiası ile ilgili olarak öne sürülen son argüman ancak bu şekilde daha çok yazılım üretmenin mümkün olacağı düşüncesidir.

Diğerlerine kıyasla bu argüman biraz daha mantıklı bir yaklaşım gibi durmaktadır. Geçerli bir hedefe yöneliktir: yazılım kullanıcılarını tatmin etmek. İnsanların bir şeyi üretmelerinin karşılığını iyi bir şekilde almaları halinde o şeyden daha çok ürettikleri empirik olarak gözlemlenebilir.

Ancak ekonomik argümanın bir kusuru vardır: farkın sadece ne kadar para ödendiği ile ilgili olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayıma göre bizim istediğimiz 'yazılım üretimi'dir, yazılımın sahibi olsun ya da olmasın.

İnsanlar bu varsayımı olduğu gibi kabul ederler çünkü fiziksel nesnelere dair deneyimlerimizle uyumludur. Bir sandviçi ele alalım. Eşdeğer bir sandvici bedava ya da fiyatını ödeyerek alabilirsiniz. Eğer böyle ise iki eylem arasındaki tek fark ödediğiniz paradır. Satın almak zorunda olmanız ya da olmamanız sandvicin tadını, besleyici değerini değiştirmez ve her halükarda o sandvici sadece bir kez yiyebilirsiniz. Sandvici bir sahipten satın alıp almamanız bu eylemin ardından cebinizde kalan para dışında başka hiçbir şeyi doğrudan etkileyemez.

Bu düşünce her fiziksel nesne için geçerlidir — bir sahibinin olup olmaması onun 'ne olduğunu' doğrudan etkilemez ya da onu aldıktan sonra onunla ne yapacağınızı.

Ancak eğer bir programın sahibi varsa bu onun ne olduğunu ve onu satın alırsanız onunla ne yapacağınızı etkiler. Buradaki fark sadece para farkı değildir. Yazılımların sahiplerinin bulunması sistemi, bu sahiplerin bir şey üretmesini sağlar ancak üretilen şey toplumun ihtiyaç duyduğu şey değildir. Bu da hepimizi etkileyen korkunç bir etik kirliliğe yol açar.

Toplumun neye ihtiyacı vardır? Vatandaşlarının sorunsuzca erişebileceği bilgiye ihtiyacı vardır — örneğin insanların sadece çalıştırabilecekleri değil aynı zamanda okuyabilecekleri, düzeltebilecekleri, geliştirebilecekleri programlar. Ancak yazılım sahiplerinin sunduğu, genellikle inceleyemeyeceğimiz ya da değiştiremeyeceğimiz bir kara kutudan ibarettir.

Toplumsal aynı zamanda özgürlüğe ihtiyacı vardır. Bir programın bir sahibi olduğunda insanlar hayatlarının bir bölümü üzerindeki kontrolü kaybetmiş olurlar.

Tüm bunların ötesinde toplumun ihtiyacı olan şey vatandaşlar arasındaki gönüllü işbirliği ruhunun pekiştirilmesidir. Yazılım sahipleri, bizler komşularımıza doğal olarak yardım ederken bu yaptığımız şeyin 'korsanlık' olduğunu söylediklerinde toplumumuzun ruhunu kirletmiş olurlar.

Bu yüzden özgür yazılımdan bahsederken kast ettiğimiz özgürlük kavramıdır; fiyat kavramı değil.

Sahiplerin öne sürdüğü ekonomik argüman hatalıdır ancak ekonomi meselesi gerçek bir meseledir. Bazı insanlar sırf işin zevkinden ve getireceği ruhsal tatmin, şöhret gibi şeylerden ötürü faydalı yazılımları geliştirirler ancak bu insanların geliştirdiklerinin ötesinde yazılımları istiyorsak para bulmamız gerektiği doğrudur.

10 yıldır özgür yazılım geliştiricileri para bulmak için bazı yöntemleri denemiş ve kısmen başarılı olmuşlardır. Kimsenin çok zengin olması şart değildir. Ortalama bir Amerikan ailesinin geliri yıllık olarak yaklaşık 35.000\$'dır ve bu miktarın programlamadan çok daha zevksiz işler için bile yeterli motivasyonu sağladığı görülmüştür.

Yıllar boyunca, ta ki bir fellowship bunu gereksiz kılana dek, geliştirmiş olduğum özgür yazılımlara talebe yönelik özelleştirmeler yaparak hayatımı kazandım. Eklediğim her özellik süreç içinde standart sürüme de eklendi ve böylece kamuoyuna sunuldu. Bireysel olarak öncelikli olduğunu düşündüğüm özellikleri bir an önce geliştirmem yerine kendi ihtiyaçları için gerekli olan özellikleri geliştirmem için müşterilerim bana para ödediler.

Vergiden muaf, özgür yazılımların geliştirilmesine adanmış ve kamu yararına çalışan Free Software Foundation (FSF), GNU CD-ROM'ları, T-shirt'leri, belgeleri ve lüks dağıtımlar satarak para kazanmaktadır, (bunların hepsine kullanıcılar para ödemeden de erişebilir, bunları kopyalayabilir ya da değiştirebilirler); ayrıca bağışlar da söz konusudur. Bünyesinde beş programcı çalışmakta ve üç çalışan da posta siparişleri ile ilgilenmektedir.

Bazı özgür yazılım geliştiricileri teknik destek hizmeti satarak para kazanmaktadır. 50 kişiyi istihdam eden Cygnus Support [bu yazı yazıldığı esnada], yaptığı hesaplara dayanarak personelinin vaktinin %15'inin özgür yazılım geliştirmeye gittiğini belirtmektedir — bir yazılım firması için kayda değer bir oran.

Aralarında Intel, Motorola, Texas Instruments ve Analog Devices'inde bulunduğu bazı şirketler bir araya gelerek C dili için özgür GNU derleyicisinin geliştirilmesi amacı ile finansal destek vermişlerdir. Bu arada Ada dili için GNU derleyicisi ABD Hava Kuvvetleri tarafından parasal olarak desteklenmektedir çünkü bu kurum kaliteli bir derleyiciye sahip olmanın en düşük maliyetli yolu olarak bunu görmektedir. [Hava Kuvvetleri parasal desteği bir süre önce bitmiştir, şu anda GNU Ada derleyicisi çalışmaktadır ve bununla ilgili bakım ve geliştirmeler ticari olarak desteklenmektedir.]

Bunlar küçük örneklerdir, özgür yazılım hareketi henüz yolun başındadır. Ancak ABD'deki dinleyici tarafından desteklenen radyo örneğinde de görüldüğü gibi kullanıcıları para ödemeye zorlamadan da büyük eylemleri başarmak mümkündür.

Günümüzde yaşayan bir bilgisayar kullanıcısı olarak belli bir şirkete ait bir program kullanıyor olabilirsiniz. Eğer arkadaşınız sizden bir kopya isterse onu reddetmek doğru olmaz. İşbirliği telif hakkından daha önemlidir. Ancak yeraltı olarak da tabir edebileceğimiz gizli kapaklı işbirliği iyi bir topluma yol açmaz. Kişi hayatı dürüstçe, açık bir şekilde ve gururla yaşamalıdır; bu da sahipli yazılımlara 'Hayır' demekle olur.

Yazılım kullanan diğer insanlarla açık açık ve özgür şekilde işbirliğine gitmeyi hak ediyorsunuz. Yazılımın nasıl çalıştığını öğrenmeyi hak ediyorsunuz ve öğrencilere bu bilgiyi öğretmeyi hak ediyorsunuz. Yazılım bozulursa takdir ettiğiniz bir programcuyu kiralayıp onu düzeltebilmeyi hak ediyorsunuz.

Özgür yazılımı hak ediyorsunuz.

Notlar

- Belge içinde dipnotlar ve dış bağlantılar varsa, bunlarla ilgili bilgiler bulundukları sayfanın sonunda dipnot olarak verilmeyip, hepsi toplu olarak burada listelenmiş olacaktır.

- b) Konsol görüntüsünü temsil eden sarı zeminli alanlarda metin genişliğine sığmayan satırların sığmayan kısmı `↵` karakteri kullanılarak bir alt satıra indirilmiştir. Sarı zeminli alanlarda `↵` karakteri ile başlayan satırlar bir önceki satırın devamı olarak ele alınmalıdır.

Bu dosya (neden-ozgur.pdf), belgenin XML biçiminin \TeX Live ve belgeler-xsl paketlerindeki araçlar kullanılarak PDF biçimine dönüştürülmesiyle elde edilmiştir.

18 Şubat 2007